

کربلائیات

ج. ابویاسر

توضیح

درباره «کربلا» گفتنی بسیار است و نکته‌ها فراوان. علاوه بر مباحث و مطالب پژوهشی که در این ویژه‌نامه می‌خوانید، نکات گوناگون و جدید پراکنده‌ای در منابع تاریخی و حدیثی آمده است که به نام «کربلائیات» تقدیم خوانندگان می‌شود.

۱. «طفّ» که یکی از نام‌های سرزمین کربلاست، به معنای «سرزمین مرتفع» است. طف، منطقه‌ای اطراف کوفه و نزدیک فرات است و چون این محل، مشرف بر عراق بوده، آن را به این نام خوانده‌اند.^۱ در حدیث نبوی نیز این تعبیر به کار رفته؛ آن‌جا که فرمود: «ولدی الحسین یقتل بطفّ کربلا غریباً وحیداً عطشاناً...»^۲ و خبر از شهادت غریبانه و لب‌تشنه حسین (علیه السلام) در کربلا داد. موضوع کتاب «ادب الطفّ»، تألیف جواد شبر نیز شاعران و ادیبانی است که درباره حادثه کربلا و شهدای عاشورا شعر سروده‌اند.

۲. «حائر» که به حرم حسینی گفته می‌شود و محدوده اطراف قبر مطهر را شامل می‌شود، هم به معنای سرگردان است و هم به معنای جایی مطمئن که آب در آن نگه‌داری و جمع می‌شود.^۳ به کسانی که اهل کربلا یا مقیم کربلا باشند، «حائری» گفته می‌شود. در تاریخ آمده است که متوکل عباسی دستور داد تا به قصد ویران ساختن قبر و حرم حسینی، به آن منطقه آب بستند؛ اما وقتی آب‌ها به آن منطقه می‌رسید، متوقف و روی هم انباشته و جمع می‌شد و باز می‌گشت و محوطه قبر، همچنان خشک باقی می‌ماند. از این رو به آن محل، «حائر» گفته شده است. از مرحوم شهید هم نقل شده است که در این منطقه، آب جمع می‌شد؛ آن‌گاه که متوکل دستور داد آب به قبر حسین ببندند تا محو شود، ولی آب به قبر آن حضرت نمی‌رسید.^۴

۳. «بلا» و «کربلا» چه در اشعار و ادبیات، چه در متون تاریخی و حدیثی، با هم آمده است. «بلا» هم به معنای آزمون و امتحان و ابتلاست، و هم گرفتاری و رنج و غم که هر دو در کربلا وجود داشت؛ هم صحنه آزمایش بود، هم عرصه رنج و بلا.

«بلا» و «کربلا» چه در اشعار و ادبیات، چه در متون تاریخی و حدیثی، با هم آمده است. «بلا» هم به معنای آزمون و امتحان و ابتلاست، و هم گرفتاری و رنج و غم که هر دو در کربلا وجود داشت؛ هم صحنه آزمایش بود، هم عرصه رنج و بلا. وقتی امام حسین (علیه السلام) به این سرزمین رسید و نامش را پرسید، گفتند: این‌جا را «کربلا» هم می‌گویند؛ فرمود: پناه می‌برم به خدا از کرب و بلا، و فرمود: «هذا موضع کرب و بلا».

وقتی امام حسین علیه السلام به این سرزمین رسید و نامش را پرسید، گفتند: این جا را «کربلا» هم می‌گویند؛ فرمود: پناه می‌برم به خدا از کرب و بلا، و فرمود: «هذا موضع کرب و بلا».^۵

۴. متوکل عباسی، در نزدیکی کربلا پاسگاهی قرار داده و به سربازانش فرمان داده بود تا هر کس را که به قصد زیارت حسین علیه السلام از آن جا می‌گذرد، بکشند.^۶ از این رو در عصر امویان و عباسیان زیارت قبر آن حضرت ممنوع بود و زائران در هراس و ناامنی. متوکل که کینه شدیدی نسبت به شیعیان داشت، هفده بار دستور داد قبر امام حسین علیه السلام را خراب کردند و با خاک یکسان ساختند.

در یکی از این تخریب‌ها به «دیزج» یهودی دستور داد تا قبر را تخریب و آن محل را تماما تغییر و تبدیل کنند. او هم با غلامان خویش به آن مدفن شریف حمله برد و حتی قبر مبارک را شکافت و به حصیر و پیکر امام که در میان آن بود، رسید که از آن بوی مشک می‌آمد. پس دوباره خاک روی آن ریختند و و آن منطقه را به آب بستند که آب برمی‌گشت، او خواست که زمین را شخم بزند، اما حیوان جلو نرفت.^۷

۵. در روز ۸ ذی‌قعدة ۱۴۱۱، در پی حملات سپاه صدام به شهر نجف و کربلا و تخریب و توهین نسبت به حرم حسینی و حرم حضرت ابوالفضل علیه السلام، این روز از سوی مقام معظم رهبری به عنوان عزای عمومی اعلام شده و به سوگ نشستند. در بخشی از پیام رهبری آمده بود:

با یورش وحشیانه به نجف و کربلا، آن کردند که قلم از شرح آن عاجز است و بر عتبات عالیات و مسلمانان و مردم عراق و حوزه‌های علمیه، آن روا داشتند که طواغیت ستمگر و خون‌آشامان بنی‌امیه و بنی‌عباس هم روا نداشته بودند و چنان ضایعه و جراحتی بر قلب دوستان اهل بیت وارد کردند که سنگینی آن را با هیچ فاجعه‌ای در این زمان نتوان قیاس کرد.^۸

۶. گرچه خوردن خاک، حرام است، اما خوردن اندکی از خاک قبر سیدالشهدا علیه السلام به نیت شفا گرفتن، استثنا شده و جایز، بلکه مورد تأکید و مستحب است و آداب و حدودی دارد. روایت است که از فضیلت‌های ویژه حسین بن علی علیه السلام این است که در تربت او شفاست و دعا در زیر قبه حرم او مستجاب است و امامان از ذریه اویند.^۹

۷. حضرت زهرا علیه السلام از تربت حمزه سیدالشهدا تسبیحی ساخته و با آن ذکر تسبیحات می‌گفت. مردم هم چنان کردند و این رسم ادامه داشت، تا آن که امام حسین علیه السلام به شهادت رسد. از آن پس، این کار به سبب مزیت و فضیلت تربت او، با تربت قبر امام حسین علیه السلام انجام می‌شود.^{۱۰} در حدیثی

از امام صادق (ع) آمده است: هر کس تسبیحی از تربت قبر امام حسین (ع) داشته باشد، «تسبیح گوی» به شمار می‌آید؛ هر چند که با آن تسبیح نگوید.^{۱۱}

۸. امام صادق (ع) فرمود: حریم قبر حسین بن علی (ع) پنج فرسخ در پنج فرسخ از هر چهار طرف قبر است. حرم امام حسین (ع) که آن حضرت زمین آن را خرید، چهار میل بود. این محدوده، برای فرزندان او و دوستداران و شیعیانش حلال است و بر مخالفان آن حضرت حرام، و در این سرزمین، برکت است.^{۱۲}

۹. خیمه‌های امام حسین (ع) و همراهان ایشان در کربلا به صورت نیم‌دایره برپا شده بود و چندین قسمت داشت: ۱. خیمه فرمان‌دهی؛ ۲. خیمه امدادگران؛ ۳. خیمه سقاخانه و آب‌رسانی؛ ۴. خیمه شهدا؛ ۵. خیمه انبار؛ ۶. خیمه نظافت و پاکیزگی؛ ۷. خیمه سنگری که تنها به عنوان سنگر استفاده می‌شد؛ ۸. خیمه حضرت سجاد (ع)؛ ۹. خیمه‌های یاران امام؛ ۱۰. خیمه‌های بنی‌هاشم؛ ۱۱. خیمه‌های زنان و کودکان؛ ۱۲. خیمه حضرت زینب (ع).^{۱۳}

۱۰. یکی از ارزش‌های مؤمن، دفن شدن در سرزمین مقدس کربلاست. رحمت الهی شامل حال کسانی می‌شود که در حائر حسینی و کربلا دفن شوند. از این رو بسیاری از بزرگان، علما، امرا و مردم عادی وصیت می‌کرده‌اند که آن‌جا دفن شوند و حتی کسانی پس از مدفون شدن در جای دیگر، جسدشان را به کربلا منتقل کرده‌اند؛ از جمله پدر سید رضی (گردآورنده نهج‌البلاغه).^{۱۴} پیکر سیدمرتضی و سیدرضی نیز به کربلا نقل داده شد.

۱۱. امام سجاد (ع) فرمود: خداوند سرزمین کربلا را حریمی امن و مبارک قرار داده است. آن‌گاه که خداوند متعال،

یکی از ارزش‌های مؤمن،
دفن شدن در سرزمین
مقدس کربلاست. رحمت
الهی شامل حال کسانی
می‌شود که در حائر حسینی
و کربلا دفن شوند. از این رو
بسیاری از بزرگان، علما،
امرا و مردم عادی وصیت
می‌کرده‌اند که آن‌جا دفن
شوند و حتی کسانی پس از
مدفون شدن در جای دیگر،
جسدشان را به کربلا منتقل
کرده‌اند.

زمین را دچار زلزله و جابه‌جایی می‌کند، کربلا سرزمینی نورانی و بلند خواهد بود و بوستانی از بوستان‌های بهشت خواهد گشت؛ جایی که جز پیامبران و رسولان در آن ساکن نشوند. سرزمین کربلا در میان باغ‌های بهشتی می‌درخشد؛ آن‌گونه که ستاره درخشان برای زمینیان می‌درخشد و می‌گوید: منم سرزمین طیب و پربرکت خدا، که سیدالشهدا و سرور جوانان بهشت را در بر دارم.^{۱۵}

۱۲. ابوالعباس ضبی که در ماه صفر سال ۳۹۸ هجری درگذشت، وصیت کرده بود که در کربلا دفن شود. فرزندش کسی را پیش ابوبکر خوارزمی، بزرگ حنفی‌ها فرستاد تا زمینی برای دفن پدرش از او بخرد. پانصد دینار مغربی هم به عنوان بهای زمین فرستاده بود. گفت: او مردی است که به جوار جدم پناه آورده است؛ پس من برای مدفن او پولی نمی‌گیرم. تابوت او را از بغداد بیرون آوردند و همراه بزرگان تشیع باشکوهی شد و در مسجد برائا بر او نماز خواند و همراه پنجاه نفر از نگهبانان خودش او را به کربلا فرستادند.^{۱۶}

۱۳. در یکی از دائرةالمعارف‌های غربی آمده است که در سال ۱۸۰۲م، وقتی بیشتر مردم کربلا برای زیارت به نجف رفته بودند، دوازده هزار وهابی به ریاست امیر سعود به کربلا هجوم آوردند و بیش از سه هزار نفر از ساکنان آن را قتل عام کرده و خانه‌ها، بازارها و وسایل نفیس حرم حسینی را به غارت بردند و طلاهای حرم را کندند و بردند و ضریح را تخریب کردند. ولی پس از آن حادثه دردناک، دوباره علاقه‌مندان اهل بیت، از تمام جهان اسلام، هدایا و تبرّعاتی را به عتبه مقدسه امام حسین (علیه السلام) اهدا کردند.^{۱۷}

۱۴. به نقل تاریخ، آنان که حسین بن علی (علیه السلام) را به خاک سپردند، نشانه و علامتی و بنایی برای قبر او برپا کردند تا فراموش و خراب نشود و محو نگردد. در دوران بنی‌امیه، از طرف حاکمان، پاسگاه‌ها و ایستگاه‌هایی برای جلوگیری از دست‌یابی زائران به قبر آن حضرت برپا کرده بودند که مردم را کنترل می‌کردند و اطراف قبر در محاصره آن پاسگاه‌های انتظامی بود. اولین کسی که به کربلا رسید، «عبیدالله بن حرّ جعفی» بود؛ چون محل او به کربلا نزدیک بود. وقتی به آن‌جا رسید و چشمش به آن قبرها افتاد، اشک در دیدگانش جمع شد و قصیده معروف خود را یعنی «يقول اميرٌ غادرٌ و ابنٌ غادرٌ...» سرود.^{۱۸}

۱۵. ابوبصیر گوید: شنیدم امام صادق (علیه السلام) فرمود: هر کس دوست دارد بهشت جایگاهش و مأوایش باشد، پس زیارت «مظلوم» را رها نکند. عرض کردم: مظلوم کیست؟ فرمود: حسین بن علی، صاحب کربلاست. هر کس از روی شوق و محبت نسبت به او و رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و

فاطمه علیها السلام و امیر مؤمنان علیه السلام به زیارت او برود، خداوند وی را بر مائده‌های بهشتی می‌نشانند که با آنان مشغول خوردن از نعمت‌های بهشت است؛ در حالی که هنوز مردم در محشر مشغول حساب‌رسی‌اند.^{۱۹}

۱۶. مهاتما گاندی (رهبر استقلال هند) گفته است: من زندگی امام حسین علیه السلام، آن شهید بزرگ اسلام را به دقت خوانده‌ام و توجه کافی به صفحات «کربلا» نموده‌ام و بر من روشن شده است که اگر هندوستان بخواهد یک کشور پیروز گردد، بایستی از مشق امام حسین علیه السلام پیروی کند.^{۲۰}

۱۷. امام خمینی (ره) می‌فرماید:

اکنون هزار و چهارصد سال است که با این منبرها، با این روضه‌ها و با این مصیبت‌ها و با این سینه‌زنی‌ها، ما را حفظ کرده‌اند، تا حالا آورده‌اند اسلام را... هر مکتبی تا پایش سینه‌زن نباشد، تا پایش گریه کن نباشد، تا پایش سر و سینه زن نباشد، حفظ نمی‌شود... ما باید برای یک شهیدی که از دستان می‌رود، علم به پا کنیم؛ نوحه‌خوانی کنیم؛ گریه کنیم؛ فریاد کنیم.^{۲۱}

۱۸. یکی از نام‌های کربلا «عمورا» است. امام حسین علیه السلام در یکی از خطبه‌های خویش در شب عاشورا که از شهادت خود به یاران خبر داد، آن را به کار برد و فرمود: از جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که مرا به سرزمین عراق فرا می‌خوانند و در سرزمین کربلا فرود می‌آیم؛ سرزمینی که به آن «عمورا» و کربلا هم گفته می‌شود و من آن‌جا به شهادت می‌رسم.^{۲۲}

۱۹. فرات، نهری مقدس و پربرکت است و در روایات آمده است که مهریه حضرت زهرا علیها السلام است^{۲۳} و مستحب است برای زیارت امام حسین علیه السلام با آب فرات غسل کنند.

♦ فرات، نهری مقدس و پربرکت است و در روایات آمده است که مهریه حضرت زهرا علیها السلام است و مستحب است برای زیارت امام حسین علیه السلام با آب فرات غسل کنند. نوشیدن آب فرات هم مطلوب است.

نوشیدن آب فرات هم مطلوب است و به فرموده امام صادق (ع): هر کس از آب فرات بنوشد، یا هر نوزادی که کام او را با آب فرات بردارند، دوستدار اهل بیت خواهد شد: «من شرب من ماء الفرات و حنک به فانه یحیانا اهل البیت»،^{۲۴} نیز در احادیث، از فرات به عنوان نهر مؤمن و نهر بهشتی یاد شده و این که دو ناودان بهشتی بر آن می‌ریزد. فرات از ترکیه و در نزدیکی رود ارس سرچشمه می‌گیرد و پس از عبور از عراق، در نزدیک خلیج فارس با دجله یکی می‌شود و به خلیج فارس می‌ریزد. طول آن نزدیک به ۲۹۰۰ کیلومتر است و از عوامل حاصلخیزی خاک عراق و جذب جمعیت و آبادانی است.^{۲۵}

۲۰. حضرت علی (ع) پس از جنگ صفین، در بازگشت به کوفه، هنگام عبور از کربلا همراه برخی از همراهان، چشمانش پر از اشک شد و فرمود: «... مصارع عشاق شهداء لا تسبقهم من کان قبلهم و لا یلحقهم من بعدهم»؛^{۲۶} این جاست محل فرود آمدنشان؛ این جاست شهادتگاه عاشقان بی‌نظیر که در گذشته و آینده نظیر و نمونه ندارند.

۲۱. امام حسین (ع) هنگام ورود به سرزمین کربلا، نواحی اطراف قبر خویش را از اهل نینوا و غاصریه به مبلغ شصت هزار درهم خرید و به خود آنان صدقه داد و با آنان شرط کرد که مردم را به جایگاه قبرش راهنمایی کنند و هر که را به زیارت آن حضرت آید، سه روز مهمان کرده، پذیرایی نمایند.^{۲۷}

۲۲. یکی از نویسندگان محقق می‌نویسد: ما یقین داریم که اگر حسین (ع) در زمان ما بود، از قدس، جنوب لبنان و بیشتر مناطق اسلامی، کربلای دومی می‌ساخت و همان موضعی را می‌گرفت که در برابر معاویه و یزید ایستاد.^{۲۸}

۲۳. امام خمینی (ره) می‌فرماید:

این کلمه «کلّ یوم عاشورا و کلّ ارض کربلا» یک کلمه بزرگی است... همه روز باید ملت ما این معنی را داشته باشد که امروز روز عاشورا است و ما باید مقابل ظلم بایستیم و همین جا هم کربلاست و باید نقش کربلا را ما پیاده کنیم. انحصار به یک زمین ندارد. انحصار به یک افراد نمی‌شود. قضیه کربلا منحصر به یک جمعیت هفتاد و چند نفری و یک سرزمین کربلا نبوده؛ همه زمین‌ها باید این نقش را ایفا کنند.^{۲۹}

۲۴. قیام کربلا چهار بعد داشت: ۱. ویران کردن بساط امویان که به اسم دین، کاخ‌های عیاشی بنا کرده بودند؛ ۲. ساختن و دمیدن روح شهادت و بیداری در امت اسلامی؛ ۳. تجدید

و بازسازی ارزش‌های اسلامی که با توطئه‌های بنی‌امیه کهنه و فراموش شده بود؛^۴ آفریدن نمونه‌های زنده و قهرمانان بزرگ برای بشریت.^{۳۰}

۲۵. امام صادق (علیه السلام) فرمود: هر کس در تمام عمرش به زیارت قبر حسین (علیه السلام) نرود، ایمانش و دینش ناقص است و اگر هم به بهشت برود، جایگاهش در بهشت، پایین‌تر از مؤمنان است.^{۳۱} نیز فرمود: هر کس به زیارت قبر حسین (علیه السلام) نرود، در حالی که می‌پندارد شیعه ماست، تا آن‌که از دنیا برود، او شیعه ما نیست و اگر اهل بهشت هم باشد، مهمان بهشتیان است.^{۳۲}

۲۵. منزلگاه‌های بین مکه و کربلا که امام حسین (علیه السلام) آن‌ها را طی کرد (طبق نقل معجم البدان) عبارت بودند: صفاح، ذات عرق، حاجز، خزیمه، زرود، ثعلبیه، شقوق، زباله، شراف، ذوحسم، بیضه، رهیمة، قادسیه، عذیب الهجانات، قصر بنی مقاتل، نینوا، کربلا.^{۳۳} نام منزلگاه‌های بین کوفه تا شام که اهل بیت به عنوان اسیر از آن‌ها گذشتند عبارت بود از:

قادسیه، تکریت، موصل، تلّعفر، دیر عمروه، صلیا، وادی نخله، ارمینا، لینا، کحیل، جهینه، نصیبین، دعوات، کفر طائب، سیپور، معرة النعمان، شیزر، حماة، بعلبک، عسقلان، دمشق.^{۳۴}

امام حسین (علیه السلام) هنگام ورود به سرزمین کربلا، نواحی اطراف قبر خویش را از اهل نینوا و غاضریه به مبلغ شصت هزار درهم خرید و به خود آنان صدقه داد و با آنان شرط کرد که مردم را به جایگاه قبرش راهنمایی کنند و هر که را به زیارت آن حضرت آید، سه روز مهمان کرده، پذیرایی نمایند.

پی‌نوشت‌ها:

۱. جعفر خلیلی، موسوعة العتبات المقدسه، ج ۸، ص ۱۹.
۲. محمدتقی لسان‌الملک (سیهر)، ناسخ التواریخ، ج ۲، ص ۱۸۵.
۳. شیخ عباس قمی، سفینه البحار، ج ۱، ص ۳۵۸.
۴. همان؛ زرکلی، الاعلام، ج ۸، ص ۳۰؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۸۹.
۵. باقر شریف قرشی، حیاة الامام الحسین، ج ۳، ص ۹۱.
۶. محمدحسین مظفری، تاریخ الشیعه، ص ۸۹.
۷. شیخ عباس قمی، تنمۃ المنتهی، ص ۲۴۱؛ بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۳۹۴.
۸. روزنامه‌ها، ۳۱ اردیبهشت ۱۳۷۰.
۹. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۸۲.
۱۰. شیخ مفید، المزار، ص ۱۵۰.
۱۱. بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۳۴۰.
۱۲. محمد بن فخرالدین طریحی، مجمع البحرین، واژه «حرم».
۱۳. جواد محدثی، فرهنگ عاشورا، ص ۱۸۳.
۱۴. همان، ص ۱۹۱، به نقل از موسوعة العتبات المقدسه.
۱۵. بحار الأنوار، ج ۲۲، ص ۱۴۰.
۱۶. موسوعة العتبات المقدسه، ج ۸، ص ۸۶.
۱۷. همان، ص ۲۷۱.
۱۸. سلمان هادی طعمه، تراث کربلا، ص ۳۲.
۱۹. ابن‌قولویه قمی، کامل الزیارات، ص ۱۳۷.
۲۰. فرهنگ عاشورا، ص ۳۰۱.
۲۱. صحیفه نور، ج ۸، ص ۶۹ - ۷۰.
۲۲. شیخ مفید، الارشاد، ص ۲۳۱.
۲۳. سفینه البحار، ج ۲، ص ۳۵۲.
۲۴. شیخ حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۱۴.
۲۵. فرهنگ فارسی معین.
۲۶. سفینه البحار، ج ۲، ص ۱۹۷ و ۴۷۵.
۲۷. مجمع البحرین، واژه «کربل».
۲۸. هاشم معروف الحسینی، الانتفاضات الشیعیة، ص ۳۸۷.
۲۹. صحیفه نور، ج ۹، ص ۲۰۲.
۳۰. عبدالوهاب کاشی، مأساة الحسین، ص ۲۹.
۳۱. وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۳۵.
۳۲. کامل الزیارات، ص ۱۹۳.
۳۳. عبدالرزاق المقرم، مقتل الحسین، ص ۴۹۹.
۳۴. سید ابراهیم موسوی زنجانی، وسیلة الدّارين فی انصار الحسین، ص ۳۶۸.